

*Питуляк М.Р.,
к.г.н., доц. кафедри географії та методики її навчання
Питуляк М.В.,
к.г.н., доц. кафедри географії та методики її навчання*

ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧИЙ ТУРИЗМ»

Питання розвитку лікувально-оздоровчого туризму і рекреації, у тому числі санаторно-курортного лікування, досліджували велика кількість зарубіжних і вітчизняних науковців і практиків.

Визначення термінів «лікувально-оздоровчий» та «медичний» туризм у більшості праць є тотожними.

Лікувально-оздоровчий туризм та санаторно-курортна діяльність за своєю специфікою стала предметом дослідження таких вітчизняних вчених В. С. Кравціва, В. І. Павлова, З. В. Герасимчука, Л. М. Черчик, І. М. Вахович, В.К.Євдокименка, М. М. Туріянської, М. П. Кляпа, Ф. Ф. Шандора, О. О. Любіцевої, В. І. Стафійчука, О. О. Бейдика, Т. І. Ткаченка, В. Ф. Кифяка, Н. В. Чорненької, М. П. Мальської та ін.

На думку Фоменко Н.В. за суспільною функцією і технологією доцільно виділяти лікувальну, оздоровчу, спортивну і пізнавальну рекреаційну діяльність.

Лікувально-курортна рекреація поділяється за основними лікувальними факторами: клімат, мінеральні джерела, лікувальні грязі. У відповідності з ними вона поділяється на такі групи: кліматолікування, бальнеолікування, грязелікування. В залежності від їх сполучення можуть бути виділені: бальнео-грязелікування, клімато-грязелікування, клімато-бальнео-грязелікування. Умови лікувально-оздоровчої рекреації повинні відповідати медико-біологічним нормам.

Оздоровча і спортивна рекреація є найрізноманітнішою. Великою популярністю у всьому світі користується купально-пляжний відпочинок. Відпочинок біля і на воді включає різні рекреаційні заняття: купання, сонячні ванни, прогулянки по березі, ігри в м'яч на пляжі, водні лижі. Прогулянковий і промислово-прогулянковий відпочинок включає такі заняття, як прогулянки на відкритому повітрі, огляд краєвидів, збирання грибів і ягід, морських моллюсків, коралів і інших дарів природи. Маршрутний туризм часто ототожнюється з туризмом взагалі. Він може бути спортивним і любительським. За характером перешкод він поділяється на рівнинний і гірський [11].

Виникнення і розвиток лікувально-оздоровчого та медичного туризму в нашій країні зумовлені унікальним набором природних, рекреаційних ресурсів та цілою мережею різноманітних лікувально-оздоровчих закладів, які зможуть задовольнити досить широкий спектр потреб туристів з метою лікування та реабілітації [4].

Що стосується суто медичного та лікувально-оздоровчого

туризму, то основним фактором, який впливає на його розвиток, можна відзначити суттєве зростання захворюваності населення, а також виникнення нових, небезпечніших хвороб. Сучасна людина живе у несприятливій екологічній обстановці, перебуває під постійним стресовим навантаженням, що призводить до фізичної і розумової втоми, старіння організму, і, як наслідок, до різних захворювань та зниження трудового потенціалу працівників.

У нашій країні медичний та лікувально-оздоровчий туризм тільки недавно почав формуватися в особливий напрям, що потребує вирішення певних питань, таких як: складовою чого є медичний та лікувально-оздоровчий туризм – саме туризму або медицини, яким має бути правове забезпечення цієї складової та чи необхідно її ліцензувати, який механізм запобігання ризикам розробити та ін. Вочевидь, фахівці у сфері туризму не володіють необхідними медичними знаннями, щоб компетентно вирішувати питання безпеки медичних втручань, так само як медики не в змозі забезпечити сервісну складову клінічної допомоги іноземцям. Розрізнені зусилля також можуть породити необґрунтовані ризики для пацієнтів-туристів. Тому назріла необхідність концептуального оформлення медичного та лікувально-оздоровчого туризму і розробки на цій основі принципів його організації [14].

У Законі України «Про туризм» указано на існування лікувально-оздоровчого туризму як окремого виду [2], однак дефініції його не визначено. Варто зазначити, що в науковців також немає спільної думки щодо трактування терміна «лікувально-оздоровчий туризм». Так, деякі українські та зарубіжні вчені вважають, що цей вид туризму:

- є складовою частиною іншого виду туризму – наприклад, рекреаційного, тобто «подорожі з метою відпочинку, оздоровлення і лікування» [8, 78];

- так, зокрема, М. П. Кляп і Ф. Ф. Шандор вважають, що «медичний туризм (лікувально-оздоровчий туризм, оздоровчий туризм, лікувальний туризм,) – різновид туризму, головною метою якого є лікування чи перебування у медичних закладах за межами своєї країни» [9, 238];

- важливою складовою медичного туризму є санаторно-курортне лікування, яке базується на наявності на відповідній території природних рекреаційних ресурсів, розвиненої оздоровчої інфраструктури, сучасного медичного обладнання, кваліфікованого медперсоналу тощо. В. К. Євдокименко, визначаючи придатність території для рекреаційного використання, вважає, що основними критеріями розвитку санаторно-курортного лікування є наявність родовищ лікувальних мінеральних вод, грязей, озокериту, сприятливі кліматичні умови, екологічно чисте природне середовище. При цьому що більші запаси лікувальних ресурсів, вища їхня лікувальна ефективність, то вищу цінність мають рекреаційні території [5, 62].

- використовують тотожне поняття, як «санаторно-курортний туризм», здійснюваний з загальнооздоровчою, лікувальною цілями [12, 140]; «оздоровчий відпочинок», який, залежно від засобів впливу на організм людини, поділяється на клімато-, бальнео-, море-, грязелікування»; «оздоровчий туризм», до складу якого входить «відпочинок з обов'язковим профілактичним лікуванням» [13]; «оздоровлювально-пізнавальний» як поєднання цілей оздоровлення і пізнання; «курортно-лікувальний» як пересування людей, зумовлене потребою поліпшити стан здоров'я [10, 26];

Під медичним туризмом В Кифяк розуміє особливий вид туризму, що виконує в різних поєднаннях лікувально-оздоровчі та рекреаційні функції для задоволення потреб споживачів у відновленні здоров'я (фізичних і душевних сил) шляхом використання цілющих природних засобів, висококваліфікованого медичного персоналу, конкурентної ціни та зорієнтований на туристично-оздоровчі, пізнавальні, розважальні, видовищні та інші програми.

Відповідно до Законів України «Про курорти», «Основи законодавства України про охорону здоров'я» особи, які прибувають до санаторно-курортних закладів, вважаються не туристами, а хворими [6; 7]. Проте, згідно з міжнародною системою цілей туристичних поїздок подорожі з лікувально-оздоровчою метою відносяться саме до сфери туризму. За даними Всесвітньої туристичної організації, їх частка складає чверть від загальної кількості.

Відповідно до Законів України «Про курорти», «Основи законодавства України про охорону здоров'я» санаторно-курортні заклади вважаються закладами охорони здоров'я, що забезпечують надання послуг лікувального, профілактичного та реабілітаційного характеру хворим. Проте згідно з міжнародною класифікацією санаторії, профілакторії, пансіонати, будинки та бази відпочинку відносяться до категорії спеціалізованих засобів розміщення туристів.

Лікувально-оздоровчий туризм заснований на курортології.

Сучасна курортологія – це медична наукова дисципліна, яка вивчає цілющі властивості природних фізичних факторів, характер їх дії на організм людини, можливості їх застосування з лікувальною та профілактичною метою під час санаторно-курортного лікування й методи застосування курортних факторів при різних захворюваннях [12].

Основні розділи курортології:

1. Бальнеологія – розділ курортології, що вивчає лікувальні мінеральні води, їх походження, фізико-хімічні властивості, вплив на організм при різних захворюваннях, що розробляє показання до їх застосування на курортах і в не курортних умовах.

2. Бальнеотерапія – методи лікування, профілактики і відновлення порушених функцій організму природними і штучно

приготованими мінеральними водами на курортах і в не курортних умовах.

3. Грязелікування - метод лікування, профілактики захворювань організму з використанням пелоїдів, тобто лікувальних грязей різного походження, на курортах і в не курортних умовах.

4. Кліматотерапія - це сукупність методів лікування та профілактики захворювань організму з використанням дозуючого впливу факторів і клімато-погодних спеціальних клімато-процедур на організм людини.

5. Курортографія - опис місця розташування і природних умов курортів і курортних місцевостей з характеристикою їх лікувальних факторів, бальнео-терапевтичних, клімато-терапевтичних та інших умов для лікування і відпочинку [3].

Домінантою лікувально-оздоровчого туризму є прагнення суб'єкта оздоровитися в процесі лікування. Подорожуючи, турист може з різною метою підходити до санаторно-курортного туризму (залежно від лікувального фактора):

- із загальнооздоровчою метою (клімат, відпочинок, корисні для здоров'я дії повітря, сонця, води (морської та річкової) фізичних дій;
- лікування - як супутня програма, тобто не як основна мета;
- лікування за призначенням лікаря - як основна мета туризму (відвідання курорту, водо-, грязелікарні, спеціалізованого санаторію, клініки тощо).

Для організованого надання лікувально-оздоровчих послуг не обхідна наявність рекреаційно-туристичних ресурсів, тобто сукупності об'єктів і явищ природного та антропогенного походження; природні та культурно-історичні комплекси, які використовуються для туризму, лікування та відпочинку. Вони поділяються на природні та соціальні.

До першої групи належать: кліматичні особливості території, водні ресурси (річки, озера, мінеральні та грязеві джерела, штучні водойми, моря, океани), мальовничі ландшафти, рослинний та тваринний світ тощо. Вони є визначальними для лікувального туризму. Друга група соціально-економічних ресурсів (культурні об'єкти, пам'ятки історії, етнографії, архітектури) не є визначальними для цього виду туризму.

Із цього зрозуміло, що суб'єкти санаторно-курортного туризму (а саме контрагенти чи виконавці послуг): санаторії, пансіонати, будинки відпочинку тощо повинні бути розташовані у відповідних місцевостях, які володіють необхідними природними ресурсами. Такі місцевості, як правило, і є курортами.

Згідно із Законом України «Про курорти», курорт - це освоєна природна територія на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури, які використовуються з метою

лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та для рекреації, підлягає особливій охороні. Курорт повинен мати: офіційне визнання, необхідне для встановлення в межах відповідної місцевості визначеного правового режиму, наприклад, на охорону природних лікувальних ресурсів, що забезпечують нормальне функціонування курорту та його розвиток; спеціальні прилади, будівлі та заклади для раціонального застосування курортних факторів (бурові свердловини, кювети, водолікарні, грязелікарні, пляжі, в тому числі лікувальні, аеросолярії, клімато-павільйони тощо); лікувально-профілактичні заклади, що забезпечують медичне обслуговування хворих, а на кліматичних курортах, крім того, оздоровчі заклади (для організації відпочинку та туризму); спортивні споруди та майданчики, культурні заклади, заклади громадського харчування та побутове обслуговування [1].

Таким чином серед науковців існує неоднозначність думок щодо тлумачення терміну «лікувально-оздоровчий туризм», усі вони враховують діяльність, пов'язану з ним як туристичну. Однак в нормативно-правових актах України з цього питання існують певні суперечності, які стосуються і статусу осіб, на яких розраховано лікувально-оздоровче обслуговування, так і закладів, у яких воно відбувається.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про курорти»: (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon2.rada.gov.ua>.
2. Закон України «Про туризм»: від 15 вересня 1995 р. (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
3. Бабкин А.В. Специальные виды туризма: учебное пособие / А.В.Бабкин. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. – 252 с.
4. Дубінський С.В. Визначення факторів, які забезпечують розвиток лікувально-оздоровчого туризму в Україні. /Дубінський С.В. В.М. Орлова. [Електронний ресурс] Режим доступу acadrev.duan.edu.ua/images/stories/files/2017-2/3.pdf
5. Євдокименко В. К. Регіональна політика розвитку туризму / В. К. Євдокименко. – Чернівці : Прут, 1996. – 287 с.
6. Кифяк В. Ф. Організація туризму / В.Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги – XXI, 2011. – 344 с.
7. Кифяк В. Ф. Стратегія розвитку територіальних рекреаційних систем: теорія, методологія, практика : монографія / В. Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги – XXI, 2010. – 432 с.
8. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: навчальний посібник / В.Ф.Кифяк. – Чернівці: Книги-XXI, 2003. – 300 с.
9. Кляп М.П. Сучасні різновиди туризму: навчальний посібник / М.П.Кляп, Ф.Ф.Шандор. – Ужгород, 2011. – 334 с.
10. Мальська М. П. Лікувально-оздоровчий туризм // Мальська М. П., Рутинський М. Й., Паньків Н. М. Туризм у міжнародному і національному вимірах. Історія і сучасність: Монографія / М. П. Мальська, М. Й. Рутинський,

- Н. М. Паньків. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – С. 191-210.
11. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н.В. Фоменко. – К., 2007. – 312 с.
12. Чорненська Н.В. Організація туристичної індустрії: навчальний посібник. / Н.В.Чорненська. – К.: Атіка, 2006. – 264 с.
13. Школа І.М. та ін. Менеджмент туристичної індустрії: навч. посіб. / За ред. проф. І.М. Школи. – Чернівці: Книги – XXI, 2005. – 596 с.
14. Щекин Г.Ю. Концептуалізація феномена медичинського туризму в соціології медицини: автореф. дис. ... д-ра. соц. наук / Г.Ю. Щекин, 2013. – 49 с.

Дем'янчук П.М.

к.г.н, доцент кафедри географії та методики її навчання

В. В. ДОКУЧАЄВ ЯК ГЕОЛОГ І ГЕОМОРФОЛОГ

Всесвітню славу й визнання В. Докучаєву принесла фундаментальна праця «*Наши степи прежде и теперь*» та цикл робіт присвячених дослідженню ґрунтів, які увійшли в золотий фонд світової науки. Слава В. Докучаєва як творця генетичного ґрунтознавства зазвичай затуляє інші дуже важливі і яскраві сторони його творчої діяльності. Задовго до появи праць із ґрунтознавства, він вже був добре відомим далеко за межами тодішньої Російської імперії як видатний геолог і геоморфолог. Тому, В. Докучаєва справедливо вважають основоположником не лише ґрунтознавства, а й геоморфології.

Його першою науковою роботою було реферативне повідомлення «*О наносных образованиях по речке Качне*», з яким він виступив у 1871 році в Санкт-Петербурзькому товаристві натуралістів, будучи ще студентом фізико-математичного факультету [9]. У цій роботі В. Докучаєв встановив стратиграфію відкладів (співвідношення різних верств) на р. Качній в околицях свого рідного села Мільюково Смоленської губернії та ретельно їх проаналізував на підставі власних польових спостережень. Згодом, він опублікував ще кілька цікавих статей: «*По вопросу об осушении болот вообще и в частности об осушении Полесья*» [4], «*Предполагаемое обмеление рек Европейской России*» [5], «*Овраги и их значение*» [3], відмінною рисою яких була виняткова точність і ретельність описів, а також конкретність і лаконічність висновків.

Утім, найвагомішим результатом наукових пошуків В. Докучаєва стала фундаментальна праця «*Способы образования речных долин Европейской России*» [7] – підсумок його тривалих геолого-геоморфологічних досліджень. У цій роботі, опублікованій в 1878 році, В. Докучаєв не лише детально проаналізував, а й піддав критиці існуючі на той час погляди, що пояснювали походження річкових долин виключно ерозійною діяльністю колишніх водотоків. Він обґрунтував власну гіпотезу, в якій походження річкових долин пов'язав з діяльністю ярів і балок.